

Prevence násilí ve škole

Prevention of violence at schools

Jan Nevřala

Katedra psychologie a sociální práce FF Ostravské univerzity v Ostravě

Resumé

Příspěvek informuje o mezinárodním projektu „Soužití na školách“. Uvádí základní teoretická východiska autorů projektu. Informuje o základních předpokladech prevence násilí na školách. Dále ukazuje jakým způsobem se snaží pozitivně zasáhnout do školního prostředí i mimo něj, zejména v rodinném prostředí. Na závěr jsou uvedeny první dílčí výsledky a nastíněn další postup.

Klíčová slova : násilí, prevence, škola, šikana, prosociální chování

Résumé

The article deals with the international project “Living Together at Schools.” It presents the basic assumptions of the authors of the project and the essential preconditions for the prevention of violence at schools. Furthermore, it demonstrates the positive impact of this project in school environments as well as out of school, especially in family. The concluding section acquaints the reader with the partial results of this project and outlines further procedures.

Key words: violence, prevention, school, bullying, prosocial behavior

Úvod

Příspěvek chce informovat o projektu „Soužití na školách“ 112965-CP-1-2003-1-ES-COMENIUS-C21, který byl koordinován Prof. Angeles Cano Medina z univerzity v Almerii ve Španělsku. My jsme zabezpečovali českou část projektu, který končí v tomto roce a proto naše informace mají jen předběžný charakter. Paralelně probíhal ve Francii, Maďarsku a Rakousku.

Projekt nás zaujal tím, že nesledoval pouze výskyt šikany na základních a středních školách, ale sledoval širší aspekty soužití na škole včetně vnějšího prostředí školy (rodiče a další instituce). Projekt si kladl za cíl i cíleně zasáhnout do atmosféry školy, popřípadě rodiny a sledovat účinnost takového zásahu.

Zásadní podmínky k zamezení násilí na školách

Vycházíme z tohoto základního modelu prevence a intervence na školách, které mají řešit případné konflikty vyloučit násilí na školách.

Autoři (Deutsch 1973; Alzate 2003) stanoví tyto oblasti intervence a působení v těchto pěti dimenzích:

- 1) disciplinární systém (ke korekci chování, pokud je nutná kontrola konfliktů, aby se zabránilo jejich horšímu projevu, doprovázené jinými opatřeními, jako je zavedení speciálního meditačního programu)
- 2) oblast učebního plánu (zavedení učební látky pro řešení konfliktů, a to nezávisle do práce třídního učitele nebo představenstva nebo v rámci speciálních didaktických pomůcek)
- 3) metodologické aspekty (např. společné učení)
- 4) zlepšení kulturního prostředí škol (změny, podporující účast a demokratické jednání ve škole)
- 5) sociokomunitární dimenze (se speciálními programy řešení konfliktů pro zaškolení úseků s největším vlivem ve škole a konkrétní projekty, při nichž je důležitá jejich spolupráce).

Zásadní podmínky zamezení násilí z pohledu ekologie, podle níž každá forma soužití musí být vytvořena, jsou podmínky, vytvořené ve školách s bezpečnou, prosociální a mírumilovnou atmosférou:

- 1) odkaz na školní úspěch: tyto školy jsou přesvědčeny o tom, že všichni žáci mohou mít úspěch jak v osobním životě, tak i ve škole a garantují všem potřebnou pomoc, kterou podle

svých schopností žáci potřebují. Žáci znají své studijní cíle a mají k dispozici potřebné prostředky.

2) významné zapojení rodiny za účelem posílení možností dosáhnout studijní úspěchy a chránit se před násilím. Školy zajišťují různé aktivity pro rodiny, hodnotí překážky, které rodinám v těchto aktivitách brání, pečují o těsné vztahy s rodinou, aby byly rodiny zainteresovány na výchově svých dětí a mohly svobodně projevovat své starosti a dostávat potřebnou radu a pomoc.

3) vytváření těsného vztahu s okolím – vycházejícího z přesvědčení, že zlepšení situace na školách závisí na odpovědnosti všech a že z toho vzejde výhoda přístupu k prostředkům, které mohou být daném místě k dispozici (městská čtvrť, určité místo).

4) posílení pozitivních, afiliativních vztahů mezi žáky navzájem a mezi žáky a učiteli, kde se nabízí víc možností, jak mohou dospělí osobním kontaktům s dětmi věnovat více času.

5) otevřená diskuse na témata o bezpečnosti. Školy mohou snížit riziko zjevné hrozby násilím tím, že objasní žákyním dané nebezpečí, které se projevuje určitými formami chování a též vysvětlí vhodný postup k rozvoji citové inteligence a smírného řešení konfliktu. Děti a mládež musí též pochopit, že sami nesou odpovědnost za důsledky svých rozhodnutí a svého chování.

6) se všemi žákyněmi se jedná stejným způsobem a s úctou a bere se zřetel na toleranci a kulturní rozdíly. Jisté školy usilují o vytvoření výchovného klimatu, které vychází z pozornosti k lidským právům, z hodnot solidarity, kulturní plurality a absence diskriminace. Metoda uplatnění interkulturních vztahů je jádrem předcházení konfliktů a vytváření prosociální atmosféry kooperace a dobrých vztahů mezi všemi členy školního kolektivu.

7) přidělení volných prostor pro schůzky se žáky, kde by se mohly svobodně vyjadřovat o svých pocitech ohledně prožitých situací, které pro ně osobně představovaly nebezpečí.

8) interní systém ochrany proti zneužití a nevhodnému jednání a nabídka meditačních programů a jiných doprovodných opatření.

9) podpora výchovy k občanským a mírovým hodnotám jako základního prvku identity v jeho výchovném projektu.

Ve velmi odlišném prostředí. Jako předlohu výchovného programu „Společný život“ navrhneme tyto kompetenční oblasti pro různé sektory:

OBLASTI KOMPETENCÍ			
Žáci	Učitelé	Rodina	Škola
Osobní rozvoj (já)	Osobní rozvoj	Osobní rozvoj	Klima ve škole
Rozvoj skupiny (my)	Sociální rozvoj a rozvoj skupiny	Rozvoj rodiny	Výchovná opatření
Sociální rozvoj	Profesní rozvoj	Sociální rozvoj	Zprostředkování - program

Didaktické jednotky.

Na realizaci výše uvedených záměrů autoři projektu zpracovali deset tzv. „didaktických jednotek“ podle těchto zásad.

Učení probíhá, když se nové znalosti integrují do stávajících znalostí a tyto se částečně mění. Při učení se jedná o signifikativní obsahy. Proto při vypracování didaktických jednotek zohledňujeme tyto principy:

- 1) Výukové a učební činnosti musí mít přímý vztah ke skutečnému životu daného jedince a musí vycházet, pokud možno, vždy z individuálních zkušeností (metoda opřená o zkušenosti)
- 2) Činnost musí všem studujícím umožnit vytvořit vztah mezi předchozí a novou znalostí, aby se uvedl do pohybu signifikativní proces učení.
- 3) Znalosti mají přímou souvislost se zlepšením vzájemného soužití z hlediska ekologického a preventivního modelu.
- 4) Vztahy mezi žákem, učitelem a rodinou se hodnotí jako důležitá součást výukového a učebního procesu a osvojení si kulturních a sociálních norem.
- 5) Musí se dbát na vlastnosti každé skupiny a její učební řád, aby se mohly prostředky a metody přizpůsobit různým situacím.

6) Budou podporovány vztahy mezi členy skupin, kde jsou zadány vzorky chování, které umožňují srovnat odlišné postoje.

Projekt po fázi šetření, které probíhalo jak mezi žáky, tak mezi učiteli a rodiči, se pokusil intervenovat do školního prostředí pomocí tzv. didaktických jednotek. V principu šlo o určitá zaměstnání, která formou hry se snaží pozitivně ovlivnit některou ze složek sociálního soužití na škole, popřípadě ovlivnit určitou osobnostní vlastnost důležitou pro toto soužití. V jedné třídě jich bylo aplikováno deset. Pro ilustraci uvádíme jednu z těchto didaktických jednotek.

Šestiúhelníky

Jedná se hru, jejímž cílem je posílit vlastní kladné sebehodnocení a kladné hodnocení ostatních. Pro dobrý průběh cvičení je nutné vytvořit důvěrné prostředí, které bude posíleno vlastními aktivitami cvičení. Cvičení by mělo být realizováno v průběhu jedné vyučovací hodiny.

1. Třída se rozdělí na skupinky po šesti členech. Každá skupina dostane 6 karet různé barvy ve formě šestiúhelníků rozstříhaných na šest částí označených na rubu číslicemi 1-6. Každý člen skupiny pak dostane šest částí = trojúhelníků se stejným číslem.
2. Postupně každý člen vystoupí do středu skupiny a ostatní napíší na jeden trojúhelník pouze pozitivní věci, které jej skutečně vystihují. Před začátkem psaní by měli žáci dostat nějaký čas na rozmyšlení.
3. Všichni žáci musí projít středem skupiny (žáci sedí v kruhu) a postup s kartami se vždy opakuje.
4. Když se celá skupina vystřídala ve středu, každý člen skupiny přečte napsané vlastnosti a dá trojúhelník příslušnému spolužákovi. Mohou se také opakovat pozitivní vlastnosti ostatních, jelikož to podporuje kladnou představu o sobě samém.
5. Na závěr učitel vede se žáky rozhovor o průběhu a přínosu cvičení s otázkami typu: Objevil jsi u svých spolužáků nějaké nové kvality? A u sebe? Dalo ti velkou práci objevit je? Dokázal sis předem představit výsledek?

Je důležité, aby každý žák vyplnil kartu s obsahem: SKUPINA ŘÍKÁ, ŽE JSEM...

Tohle cvičení se dá realizovat pouze ve skupinách, kde se žáci mezi sebou znají již z předešlých let anebo přinejmenším několik měsíců.

Závěr

První dílčí výsledky

Z prvních výsledků vyplívá, že celkovou úroveň soužití ve škole žáci vnímají pozitivně. Jako problematické se jeví nejednotný přístup učitelů k žákům a v dodržování školních norem. Výzkum také naznačuje problematickou autoritu učitelů k žákům. Jako běžnou žáci uvádějí slovní agresivitu a užití vulgárních výrazů ve školním prostředí. Výzkum rovněž potvrzuje existenci žáků bez potřebných sociálních vazeb k ostatním. Jejich spolužáci jsou si tohoto jevu vědomi, ale často nevědí, jak na něj reagovat. Žáci se domnívají, že mnozí učitelé se od těchto jevů odtahují a neřeší je. Dotazníkové šetření poukazuje na fakt, že ve školách participujících zemí, se nevyhnula tak závažná problematika jako jsou drogy, či zbraně ve škole. Zjevná je tendence u mnoha žáků nezasahovat do konfliktů mezi jinými spolužáky neangažovat se pokud možno. Naproti tomu je mezi nimi povědomí, že by se na řešení těchto konfliktů měli podílet spolu s učiteli.

Zatím je vyhodnocována první dotazníková fáze a jsou aplikovány didaktické jednotky. Následně chceme zjišťovat jak se jejich působení projevy na změnách postojů žáků směrem k prosociálnímu chování následným dotazníkovým šetřením.

Literatura

Deutch, M. The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes , Yale University Press, 1973

Hartl, P., Hartlová, H. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2000.

Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2005.

Vašutová, M. Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání. Ostrava: OU, 2005.

Kontaktní adresa autora

e-mail: jan.nevrala@osu.cz